

نجفقلی میرزا معزی حسام الدوله، آفاسردار

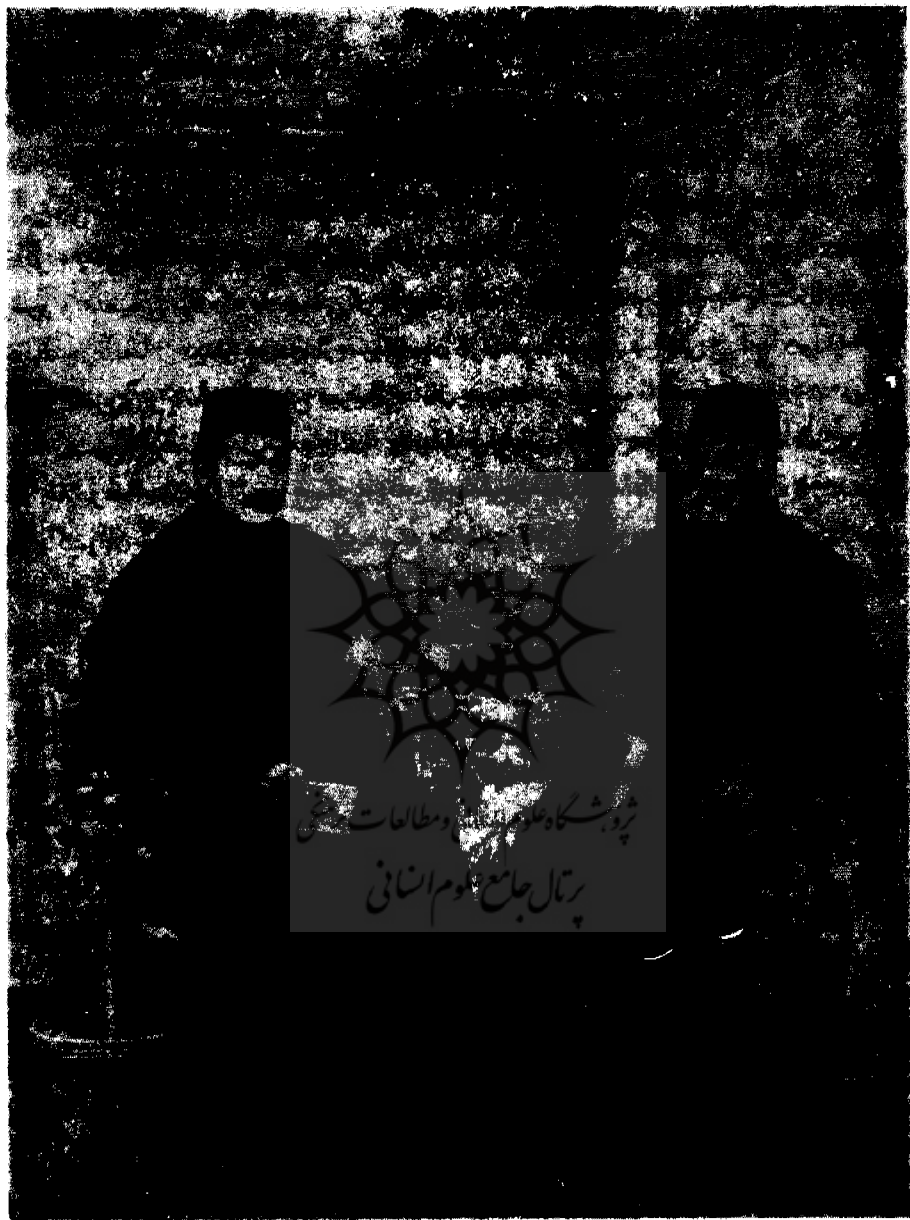
چهل سال پیش دفتر مجله "جهان نو" که دوستان مرحوم حسین حجازی ناشر آن بود، یکی از کانونهای ادبی برای جوانهای تازه راه آن روزگار بود. من در آن محفل پرشور و صمیمی بودم که با جمعی از دوستان همسال آشنا شدم. اما سعادت گرانترم آن بود که در آنجا از دیدار عده‌ای از سرشناسان فرهنگی که سن و سالی از آنها می‌گذشت بهره‌ور شدم و از دانش و بینش دیرسالی آنان بهره‌ها برگرفتم. تا آنجا که به یاد می‌آید سعید نفیسی، ابوالقاسم آزاد مراغه‌ای، خانبابا طباطبایی، علی جواهر کلام، عباس شوقی، سید غلامرضا سعیدی از آن جمله بودند. نجفقلی معزی حسام الدوله، یکی از معمرین و پیش کسوتان ترجمه و ادب بود که هم به مناسبت قلمی و هم به مناسبت همکاری اداری با حسین حجازی به آنجا آمد و شد داشت. خانه‌اش هم از دفتر مجله جهان نو دور نبود. با علاقه و پیوند دوستی به آنجا می‌آمد و لطف سخن داشت.

آشنایی من با مرحوم حسام الدوله معزی از آن روزگارست و تعلق خاطر من به او بیشتر به آن مناسبت بود که در همان ایام کتاب خوب و خواندنی (تاریخ روابط ایران با دنیا) منتشر شده بود و چون نخستین کتاب در آن زمینه بود، بزودی ناموری یافت و توجه علاقه‌مندان را جلب کرد. من هم آن کتاب را خوانده بودم و از این که با نویسنده آن آشنا شده بودم در خود احساس سرافرازی می‌کردم.

حسام الدوله فرزند ابراهیم میرزا فرزند بهرام میرزا معزالدوله فرزند عباس میرزای نایب‌السلطنه بود. حسام الدوله در سال ۱۳۰۳ قمری در نجف‌زاده شد و در اردیبهشت ۱۳۵۹ شمسی درگذشت.

تحصیلات خارجی حسام الدوله در بیروت بود. پس از آن به فرانسه رفت. مدتی هم به انگلستان سفر کرد که زبان انگلیسی بیاموزد و آموخت. حسام الدوله در فرانسه و بلژیک با امیراعظم همنشینی داشت و چندی بعد دختر او را به همسری برگزید.

پس از بازگشت به ایران به خدمت وزارت مالیه درآمد و با سمت معاون مالیه فارس به شیراز رفت. در آنجا بود که به مناسبت ذوق ادبی و علاقه‌مندی فطری با مرحوم فرصت الدوله شیرازی (ادیب و شاعر و محقق) که سمت ریاست اداره معارف با او بود محشور شد. کتاب «دره نجفی» که از تألیفات مفید و نام‌آور حسام الدوله است یادگار همان روزگارست. این کتاب به تشویق و با مقدمه و اهتمام فرصت الدوله در بمبئی با نام

نجفقلی آقاسردار به چاپ رسید. آقاسردار عنوان و شهرت حسام‌الدوله در آن ایام بود. از فرصت‌الدوله و آقاسردار عکسی در اول آن چاپ شده است که آن را درین شماره تجدید چاپ می‌کنیم. حسام‌الدوله مدت پنج سال در شیراز بود.

خدمت بعدی حسام‌الدوله ریاست مالیه ولایات ثلاث و لرستان بود.

حسام‌الدوله در دوره سوم مجلس به نمایندگی از ملایر و محلات انتخاب شد، (یعنی از ۱۷ محرم ۱۳۳۳ تا ۶ محرم ۱۳۳۴). اشاره‌ای که در منظومه «مشتی اسمال» از علی‌اکبر دهخدا به «آقاسردار» شده مراد هموست. گفته: «وکیل مجلس ما آقاسردار شده».

پس از مجلس سوم مدتی در شاهرود مقیم شد (به مناسبت آنکه امیراعظم پدرهمسرش) در آنجا صاحب املاک و اقتدار بود. پس از آن به پیشکاری سمنان و دامغان منصوب شد.

مرحوم معزی بعدها به وزارت راه منتقل شد و تا دوره بازنشستگی در آنجا مقامات مقدم و عالی وزارتخانه را عهده‌دار بود. او شرح جریانهای اجتماعی و اداری مربوط به این دوره‌ها را در سرگذشت دلکش خویش نوشته است. این خاطرات پرارزش تا چندی دیگر به دسترس دوستداران نوشته‌های تاریخ‌آفرین خواهد رسید.

دلبستگی خاص مرحوم معزی در زندگی به ترجمه و تالیف بود و بر این نکته وقوف کامل یافته بود که بیداری ایرانیان و پیشرفت تمدنی مملکت منوط به آشنا شدنمان با معارف علمی و فرهنگی اروپاست. چون دو زبان فرانسوی و انگلیسی را بخوبی می‌دانست، قسمت بیشتر وقت خود را به ترجمه کتابهای خوب و خواندنی گذرانید و مقداری از آنها را توسط ناشران مختلف چاپ کرد. حتی خود نیز مؤسسه‌ای را به نام «کانون نور معرفت» بنیاد نهاد که بتواند درین راه خدمت بیشتری به انجام برساند. اما آن مؤسسه دیرنپایید و از میان رفت، بر روی یکی دو سه جلد از کتابهایش نام آن مؤسسه دیده می‌شود.

فهرست کتابهای چاپ‌شده حسام‌الدوله تا آنجا که توانستم بر مشخصات آنها پی ببرم چنین است.

۱- تاریخ انگلستان: از آندره موروا. با مقدمه مجید مسعودی. ابن‌سینا. ۱۳۳۶. ۵۵۳ ص (تجدید چاپ شده است).

۲- تاریخ امریکا: از آندره موروا. اقبال. ۱۳۴۰. ۶۹۱ ص (تجدید چاپ شده است).

۳- تاریخ روسیه: کمیسیون معارف ۱۳۳۸.

۴- تاریخ روابط سیاسی ایران با دنیا. در دو جلد. علی‌اکبر علمی. ۱۳۲۷. (درسال ۱۳۳۰ تجدید چاپ شده است در یک مجلد).

- ۵- تاریخ سیاسی نفت. ۱۳۲۷. ۱۱۹۰ و ۲۳۷ ص.
 - ۶- دره نجفی. با مقدمه فرصت‌الدوله شیرازی. بمبئی، ۱۳۳۳ ق. (چاپ دوم آن بی‌اجازه بازماندگان توسط انتشارات فروغی تجدید چاپ شده است).
 - ۷- راه آهن ایران. ۹۸ ص.
 - ۸- زندگی پطر کبیر: از ولتر. کانون نور معرفت. ۱۳۳۵. ۲۲۳ ص. (به نام تاریخ پطر کبیر هم چاپ شده است).
 - ۹- زندگی ژوزفین.
 - ۱۰- زندگی ناپلئون بناپارت: از امیل لودویگ، با همکاری حسام فرهودی. اقبال. ۱۳۴۳. ۸۴۰۰ ص.
 - ۱۱- ژاپن و راز کامیابی ژاپنی. ... ۱۳ .
 - ۱۲- شناسایی دام و دد ۱۴۵ ص.
 - ۱۳- فراماسون در انقلاب فرانسه. اقبال. ۱۳۴۱. ۳۰۰ ص.
 - ۱۴- فردریک کبیر و دربار: از مولباخ. با مقدمه س.م. منزوی. کانون نور معرفت.
 - ۱۵- تاریخ اسپانیا که اخیراً توسط «دنیای کتاب» نشر شد. ۱۳۶۸.
- حسام‌الدوله در اردیبهشت ۱۳۵۹ درگذشت. دوست گرامی فاضل احمد اقتداری که سالی چند با آن مرحوم همسایه و همسخن بود گفتاری درباره او نوشت که در مجله آینده (سال ششم صفحه ۶۲۲-۶۲۴) نشر شد و دوستداران آن پیرمرد محترم و فاضل را از اوصاف و فضائلش آگاه ساخت.
- حسام‌الدوله کتابخانه خوبی مرکب از کتابهای اروپایی و فارسی و عربی (۲۵۱۷ جلد) داشت. در شهریور ۱۳۴۵ آنها را به دانشگاه شیراز اهدا کرد. در میان آنها آلبومی از ۳۶۶ قطعه کارت پستال و دو جنگ خطی و رساله خطی «نتیجه اصالت وطن پرستی» و چند قطعه خط خوشنویسان بود.
- سالی چند پیش ازین فیروز معزی فرزند ارجمند آن مرحوم و دوست عزیز گرامیم به توصیه احمد اقتداری صندوق نوشته‌های بازمانده از حسام‌الدوله را به من سپرد تا دیده شود که با آنها چه باید کرد. در میان آنها چند متن ترجمه شده دیده شد که همه برای چاپ مفیدست. فرزندم، بابک افشار، آقای علی اصغر عبداللهی مدیر محترم دنیای کتاب را بر آن داشت که چاپ آنها را بپذیرد. اینک مایه خوشوقتی ما و شادمانی روان حسام‌الدوله است که نخستین مجلد از آنها (تاریخ اسپانی) به چاپ رسید و قسمتی از تعهد اخلاقی فیروز معزی نسبت به پدرش به سرانجام می‌یابد.
- دیگر کتابهای چاپ نشده اینهاست: ادوارد هفتم از آندره موروا، سرگذشت تولستوی، عاقبت پادشاه رم- ناپلئون اول، لارن مارکو از الکساندر دوما.